

Školní pedagogika

Mgr. Zdeněk Hromádka, Ph.D.
13549@mail.muni.cz

Učebna IBA1, 17:00

Historické osobnosti pedagogiky

- Antika
- Renesance
- J. A. Komenský
- Osvícenství
- 19. století
- 20. století
- K soudobým teoriím vzdělávání

ANTIKA

Platón (427 - 347 BC)

- (původní jméno Aristokles)
- vznešený původ
- žák Sókrata (byl s ním až do jeho smrti)
- “Proč Platón nepral zeleninu?”
- 387 BC založil v Akademosě háji vysokou školu
  - příprava mládeže ze zámožných rodin na politickou činnost
  - výuka odborných věd, matematiky a filozofie
- nesmírně rozsáhlé dílo (27 filozofických dialogů)
- vzdělávat by se měli všichni (již od tří let)
- Děti patří více obci než rodičům
- V jeho díle první systematické základy pedagogické teorie

ANTIKA

Aristotelés (384 - 322 BC)

- Nejuznávanější filozof starověku
- Platónova Akademie (20 let)
- Založil vlastní školu Lykeion (vedl ji 12 let)
- Pedagogické otázky řešil v díle Politika
- Cílem výchovy: rozvíjení lidských vloh a začlenění do společenského života
- Zdůrazňuje (na rozdíl od Platóna) význam vloh
- napodobování - vnímání - chápání - prakt. používání - umění
- sebevzdělání
- Aristotelés a věda

ANTIKA

Lucius Anneus Seneca (4 BC - 65)

- Řecký filozof - stoik
- Advokacie a veřejná činnost; velký boháč; 41 - vyhnanství na Korsiku
- Výchova Nerona
- 65 obviněn ze spiknutí proti císaři - musel spáchat sebevraždu (se stoickým klidem)
- „Člověk se liší od ostatních tvorů tím, že se může zdokonalovat, myslet rozumem a získává tak vnitřní svobodu“

RENESSANCE

Michel de Montaigne (1533 - 1592)

- proslulý francouzský spisovatel, filozof (stoik) a pedagog
- vynálezce eseje
- Starosta Bordeaux
- filozofie: jakási syntéza stoicismu, epikureismu a humanistického názoru renesančního člověka
- netrval na encyklopedickém vědění, ale na takovém vědění, které vede k samostatnému myšlení (jaké vědění vede k samostatnému myšlení?)
- cílem výchovy je praktická životní moudrost
- kázeň: přísně vlídná (otuzování, čelení problémům, ale spíše povzbuzování než trestání)
- Podstatné části vyučování: hry, běh, zápas, hudba, tanec, lov, jízda na koni, ... slavení

RENESSANCE

Giovanni Domenico Campanella (1568 - 1639)

- Italský filozof a socialistický utopista
- Obhajoval Galilea proti inkvizici
- Dožadoval se naplnění svých utopických vizí prostřednictvím revoluce a to mu vyneslo zatčení, kruté mučení a 27 let ve vězení
- autor díla “Sluneční stát” (dílo obsahuje i „ideální“ systém výchovy)
- důraz na rozsáhlou obrazovou výzdobu škol, kde je znázorněná celá historie lidstva (názornost, pasivní vzdělávání)

J. A. Komenský

Jan Amos Komenský (1592 - 1670)

- Jednota bratrská (unitas fraturum) – duchovní otec – Petr Chelčický
- JB za časů Komenského centrum “zbožného humanismu“
- Důraz na vzdělávání svých členů
- Po nástup Ferdinanda Prvního Habsburského na trůn (1526) eskaluje konflikt mezi vírou panovníka (katolík) a většinou české šlechty i poddaných (protestanti)
- V 16. století je v Českých zemích žije velké množství Němců, Poláků, Židů i Italů, což znamená obrovský kulturní (renesanční) rozmach
- 1609 – Rudolfův majestát – deklaruje náboženskou svobodu
- 1618 – nespokojenost s jejím nedodržováním – Pražská defenestrace
- 1619 – Král Fridrich V. – (zvolený evangelík)
- 1620 – Bitva na Bílé hoře – porážení českých stavů i Fridricha V
- 1627 – nařízený přestup na katolickou víru nebo nucený odchod ze země

J. A. Komenský

Bitva na Bílé hoře

J. A. Komenský

Jan Amos Komenský (1592 - 1670)

- Od 12 let sirotek
- V 19 letech poslán do Herbronu (protestantského)
- Cestuje, studuje (Heidelberg, Holandsko, Anglie)
- Je svědkem nových oblastí poznání – úsvit moderní přírodovědy, heliocentrismus, veřejná pitva, teologické rozpravy – protestantské, vize nové společnosti postavené na vzdělání
- Vrací se na Moravu (dosud málo zasaženou vzděláváním), aby vzdělával
- 1618 – se mladý teolog stává rektorem ve Fulneku
- 1623 – opouští Komenský Fulnek (jeho žena a děti tam zahynuli na zavlečenou epidemii, knihovna shořela); vznikají knihy útěšné „Labirint světa“ (1623) a „Hlubina bezpečnosti“ (1625)
- Komenský se ukrývá na různých panstvích protestantských pánů 1628 odchází do Lešna

Lešno

J. A. Komenský

Jan Amos Komenský (1592 - 1670)

- V Lešně pracuje Komenský jako učitel a vznikají tu první verze knih „Didaktika tj. umění umělého vyučování“; „Velká didaktika“ (Didactica Magna) – systém všenápravy ve vzdělávání (soustavy školství, vzdělávání učitelů, vypracovávání učebnic či pomůcek); Informatorium školy mateřské
- Ve světě se Komenský proslavil knihou „Brána jazyků otevřená“ (učebnice latiny)
- Komenský – mistr jazykových učebnic a známý pansofista byl v roce 1641 pozván Londýna (připravuje tam koncept anglického školství)
- 1642 Odjíždí přes Holandsko, kde se setkává s Descartesem, do Švédska, kde se usazuje v Elblagu
- 1648 vrací se do Lešna (stává se biskupem Jednoty bratrské a ztrácí druhou manželku); Vesfálský mír (konec 30leté války) – znemožněn návrat do vlasti (píše „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“)

J. A. Komenský

Jan Amos Komenský (1592 - 1670)

- 1650 Odjíždí do Uher reformovat zaostalé školství (tam vzniká „Škola hrou“ a „Svět smyslů v obrazech“)
- 1654 se vrací do Lešna
- 1656 – Lešno vypáleno – vrací se do Holandska, usadí se i s rodinou v Amsterdamu (pracuje na didaktických spisech „Opera didactica omnia“)

J. A. Komenský

Jan Amos Komenský (1592 - 1670)

- Univerzální učenec 17. století; učitel národů; biskup Jednoty bratrské, hlasatel světové všenápravy; zakladatel koncepce humanistické a demokratické obecně vzdělávací soustavy
- Narozen v jihomoravské Nivnici; Strážnice; Přerov (latinská škola Jednoty bratrské); Akademie v Hebronu, Heidelberg; Norimberk; Praha; Přerov; Fulnek (už vysvěcený kněz - správce sboru); 1620 skrývá se a přichází o rodinu; 1624 znovu se žení podniká cestu do Polska, aby připravil půdu pro české vystěhovalce; 1628 usídlil se v polském Lešně (rektor Gymnázia); 7 let ve Švédsku (pracuje na učebnicích); Lešno; po vypálení Lešna Švédy přichází o všechno; z tíživé situace jej vysvobodil holandský příznivec De Geer; Amsterdam (tam při svých dílech pedagogických a pansofistických strávil posledních 16 let života)
- dílo: Všeobecná pravda o nápravě věcí lidských; Labyrint světa Lusthouse srdce; Didaktika; Informatorium školy mateřské (Jak pečovat o své děti); Brána jazyků otevřená; Svět v obrazech; Škola hrou; Pravidla školy dobře uspořádané;

J. A. Komenský

- Didaktika - obsah se týká nejen vyučování, ale výchovy vůbec (zabývá se cíli, úkoly vyučování a výchovy, obsahem, metodami i celkovou organizací vzdělávacího systému)
- pedagogické teze:
  - Vše probíhá spontánně - žádné násilí (respekt k přirozenému vývoji dítěte)
  - Názornost, realistické vyučování
  - Vzdělání má být univerzální - podstatné základy vědění a morálky
  - Vyučovat všechny všemu (bez rozdílu původu či pohlaví)
  - Vytvořil typologii žáků (vtipnost/tupost; chtivost/váhavost; povolnost/vzpurnost;)
  - Výchova má rozvíjet všechny lidské schopnosti (rozumové, manuální a jazykové)
  - Princip postupnosti (od jednoduššího ke složitějšímu)
  - Princip systematičnosti (uspořádání školního roku, žáků v učebách, aj.)
  - Celoživotní vzdělávání „škola starců“ (dnes andragogika)

J. A. Komenský

- Princip cykličnosti
- Změnit svět prostřednictvím výchovy – reforma škol; celý život je školou
- Pansofie – souhrn veškerého vědění, ale ne encyklopedický výčet – poznání harmoniě a celistvosti světa pro účely nápravy společnosti

OSVÍCENSTVÍ

John Lock (1632 - 1704)

- Anglický myslitel a pedagog, syn majetného advokáta
- studoval přírodní vědy a lékařství v Oxfordu
- lékař lorda Ashleje (vůdce angl. opozice), s ním strávil 6 let v politickém exilu v Holandsku
- hlavní spisy:
  - Pojednání o lidském rozumu
  - Dvě pojednání o vládě
  - Několik myšlenek o výchově (domácí učitel vychovává mladého gentlemana; pro toto dílo je považován za zakladatele anglické pedagogiky)
    - připisuje velkou moc správné výchově v prvních třech letech života
    - přísné vedení malých dětí, postupné povolování otěží
    - vylučoval tělesné tresty; tělesná a mravní výchova je základ; probudit lásku k vědění; učit předmětům praktického významu - typický anglický utilitarismus
    - byl puritánsky uzavřený vůči umění (malířství, hudbě a poezii)

J. J. Rousseau

- 1712 – 1778
- Jeho dílo ovlivnilo Velkou francouzskou revoluci
- Lidé se rodí dobří a kazí se až ve společnosti (pokrok je synonymem zkaženosti – v eseji Rozprava o vědách a umění)
- Návrat k přírodě a přirozenosti
- Brojí proti dědické aristokracii
- Díla: Rozprava o původu nerovnosti mezi lidmi; Emil aneb O výchově
- Výchova:
  - výchova svobodného člověka
  - Emil pět částí – od 2 let do 21 let
  - výchova ženy

OSVÍCENSTVÍ

Johann Heinrich Pestalozzi (1746 - 1827)

- Švýcarský pedagog a spisovatel
- Proměnil svůj neprosperující zemědělský podnik na ústav pro opuštěné děti (učil je tkát a pracovat na poli); po pěti letech byl podnik na mizině
- “Vše pro druhé, nic pro sebe“
- Až jeho romány mu přinesly slávu a další možnosti pracovat s opuštěnými dětmi
- Napsal lidový pedagogický román “Lienhard a Gertruda” a později „Jak Gertruda učí své děti“ - tam vykládá svůj pedagogický systém
- Spojování vyučování s praktickými činnostmi
- Zastánce myšlenky obecného vzdělávání

OSVÍCENSTVÍ

Benjamin Franklin (1706 - 1790)

- Americký tiskař, vynálezce, žurnalista, osvícenský myslitel, politik, školský reformátor, spoluautor Deklarace nezávislosti USA; vynálezce hromosvodu (“vyrval blesk nebesům a žezlo tyranům”); diplomat (velvyslanec ve Francii) zakladatel tiskárny a majitel nejčtenějších novin;
- Největší americký pedagogický klasik kvůli dílu: „Návrhy týkající se výchovy mládeže v Pensilvánii“ (1749)
- školství: důraz na Angličtinu a moderní cizí jazyky; také na matematiku a přírodní vědy
- Z jeho iniciativy byly zakládány nové soukromé školy zaměřené prakticky, byly pro hochy i dívky
- Důraz na praktičnost - orientace na život a povolání
- Idea sebevýchovy - sám byl dobrým příkladem
- Cnosti: střídmost, mlčenlivost, pořádnost, rozhodnost, šetrnost, pilnost, opravdovost, spravedlnost, umírněnost, čistota, klidnost, cudnost, pokora

19. století

Johann Friedrich Herbart (1776 - 1841)

- Jeden z nejvlivnějších pedagogů 19. stol.; zakladatel pedagogického směru herbartismu
- Přítel Pestalozziho (P. byl jeho velkým vzorem)
- dílo: „Všeobecná pedagogika odvozená z cíle výchovy“
- 1809 Nastoupil jako Kantův nástupce do Královce, kde založil pedagogický seminář vybavený pokusnou školou a internátem
- svůj systém opíral o etiku a psychologii
- etika určuje cíl výchovy; psychologie určuje metody
- jádrem jeho etiky bylo pět mravních idejí: 1. idea vnitřní svobody (soulad vůle a přesvědčení); 2. idea dokonalosti (síla vůle); 3. idea blahovůle (soulad vlastní vůle s cizí vůlí); 4. idea práva a spravedlnosti (nelibost ze sporu); 5. idea odplaty (vyrovnání sporu)
- Výchovné metody: vláda (autorita a láska), vyučování (je zaměřeno na budoucnost - cílem je vzbudit zájem), vedení
- Šírkou popularitu měl až po své smrti, měl řadu pokračovatelů a epigonů

19. století

Konstantin Dmitrijevič Ušinskij (1824 - 1871)

- Nejvýznamější ruský pedagog 19. století; původně učitel práv na jaroslavském liceu; byl zbaven místa pro svou svobodomyslnost (vyvolal zášť konzervativců)
- uchytíl se na ministerstvu vnitra jako úředník pro styk s nepravoslavnými církvemi
- 1854 získal místo staršího učitele ruské literatury a právnických předmětů v Ústavu pro výchovu sirotků; pak se stal zástupcem ředitele; v ústavu objevil a prostudoval rozsáhlou pedagogickou knihovnu
- Po zrušení nevolnictví začal bouřlivě publikovat
- Díla: „O užitečnosti pedagogické literatury“; „Tři elementy školy“; „O národnosti ve společenské výchově“; „O americké výchově“.
- Chtěl udělat reformu zastaralé koncepce Institutu pro výchovu šlechtických dívek, byl však ředitelkou obviněn a málem poslán do vyhnanství. Odjel (díky carevně Marii) jen na studijní cestu na západ
- Největší teoretické dílo: „Člověk jako předmět výchovy“; pedagogické principy: národnost (probouzí cit, který motivuje); jazyk; věda vede k umění; práce - zdroj štěstí

19 - 20. století

John Dewey (1859 - 1945)

- Nejvýznamnější americký pedagogický myslitel
- Filozofická orientace - pragmatik; poznání je nástrojem boje o život
- Pedocentrismus - v popředí je především zájem dítěte
- 1896 jako vedoucí katedry filozofie, psychologie a pedagogiky na univerzitě v Chicagu založil laboratorní školu pro děti od 4 - 14 let
- Významná pedagogická pojednání:
  - Pedagogické krédo
  - Škola a společnost
  - Demokracie a výchova
- Škola je embrio společnosti; výchova je přizpůsobení se konkrétnímu okolí
- klíčové pojmy Deweyeho pedagogiky jsou zkušenost a praxe (nikoli cíle)
- Výchova je permanentní přestavba zkušenosti
- Zakladatel projektové výuky (poznatkové komplexy sestavené bez ohledu na hranice předmětů)

19 - 20. století

Anton Semjonovič Makarenko (1888 - 1939)

- Nejvýraznější postava ukrajinské a ruské pedagogiky sovětské éry
- světový věhlas získal knihou „Pedagogičeskaja poema“ (Začínáme žít), kde vylíčil zkušenosti z výchovy bezprizorní mládeže
- další díla: Pochod třicátého roku; Kniha pro rodiče; Vlajky na věžích
- mistr kolektivní výchovy obtížně vychovatelné mládeže, pracovní výchovy, rodinné výchovy a výchovy vůbec
- princip paralelního působení - výchova kolektivu přes jeho aktivní jádro (aktiv), které, je-li získáno vychovatelem, jenž mu projevil důvěru, se stává pomocníkem a pozitivně ovlivňuje i tzv. pasiv.
- problémy kázně řešil promyšlenou kombinací náročnosti a důvěry
- umožňoval každému být chvíli v roli velitele
- v uvědomělé kázni je krása i svoboda
- důsledost, přiměřená náročnost
- nikdy zloba, přehnané něžnosti, lhostejnost či permanentní napomínání

Soudobé teorie vzdělávání

- Sociální teorie (Freire Paulo 1921-1984 výchova negramotných mas ve třetím světě - sociální uvědomění; syntéza křesťanského a marxistického přístupu; kritická pedagogika Ericha Fromma; ekosociální teorie vzdělávání - globální pohled)
- Technologické teorie (systémová tendence - vymezení cíle a tvorba struktury; audiovizuální pomůcky; výcvik)
- Spiritualistické teorie - (1. proud tradiční charakter předávání náboženských poznatků; 2. proud: Tao, Zen, kosmické vědomí a 70´; Marilyn Ferguson: Věk Vodnáře)
- Personalistické teorie (Rogers - všechny lidské bytosti mají pozitivní směřování, nejvyšší autoritou je zkušenost)
- Systém klasického vzdělávání - dobré vzdělání - alternativa k demokratickému vzdělávání
- Kognitivně psychologické teorie (Bachelard „Neznalost je jistou formou poznání - síť vzájemně se podporujících omylů“)

POUŽITÁ LITERATURA

- BERTRAND, Y. *Soudobé teorie vzdělávání*. Praha : Portál, 1998.
- CIPRO, M. *Slovník Pedagogů*. Praha : Miroslav Cipro, 2001. ISBN 80-238-6334-7.
- MAKARENKO, A., S. *Začínáme žít (Pedagogická poéma)*. Praha : Lidové nakladatelství Praha, 1973.
- STORIG, H., J. *Malé dějiny filozofie*. Praha : České katolické nakladatelství, 1996. ISBN 80-7113-175-X.
- KASPER, T.; KASPEROVÁ, D. *Dějiny pedagogiky*. PRAHA : GRADA, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.